

בתי הדין הרבניים. אך כשהשאלה היא "ואיך ישמעני פרעה", התשובה היא שיש לנהוג כבוד במלכות, יש להתייחס בכבוד, לומר את הדברים בכבוד, בכדי שישמעו, ואשרי מדבר על אוזן שומעת. התייחסות עוינת, בולזול, בביטול, איננה מכובדת ואיננה יעילה, גם את התגובה החריפה ביותר יש לומר מתוך כבוד, בדרך שישמעו הדברים, קורה שמתוך ריתחא דאורייתא כשיש פניה לבג"ץ או בשעה שנוקקים לשאלה של פיצול סמכויות, של התערבות המחוקק בתיקים של בתי הדין, ההתייחסות אינה בדרך של כבוד או שאינה עניינית, ויש לתקן הדבר, וללמוד מ"ויצום אל בני ישראל", שיש לנהוג בסבלנות ובכבוד כתשובה.

ובודאי כל התלונות הללו הן מקוצר רוח, אולם אף על פי כן יש לדעת כיצד יש לענות למועקות, ובכדי שישמעו אלי העצה היחידה היא "ויצום אל בני ישראל", צוה לסבול אותם בנחת, אע"פ שהיו טרחנים ורגזנים. מלבד צורת הדיון והיחס, יש לעשות הכל שלמרות הנתונים "ישמעו אלי", והדבר מתבטא בשמירה נכונה על כל כללי המערכת. ובעיקר בגישה, בטון הדיבור שיהיה בנחת.

וה"ה ביחסים שבין הערכאות השונות, המחוקק ובתי הדין, נכון שיש לנו ויכוח נוקב עם הרוצים לכרסם בסמכויות בתי הדין, אמת שבחלק מהדיונים מרחף איום של פניה לבג"ץ בכדי למנוע דין אמת לאמתו, וחייבים אנו לעמוד על דעתנו, להורות כהלכה, ולהיאבק על סמכויות

סימן פו

מצות השבת אבידה בנכסים מבוטחים

מאבידת אחיו וביקש לקיים "השב תשיבם לאחיך", על פי המסמכים איתר את בעל האבידה, והלה אמר שהמסמכים חשובים לו ביותר, ואילו מאבידת התכשיט – למרות ערכו הרב – אינו מודאג, לפי שחברת הביטוח כבר אישרה לו את קבלת תמורתו, ורמז שהוא מעדיף את תשלום התמורה ע"י חברת הביטוח מקבלת התכשיט עצמו. כששמע זאת המוצא פנה בשאלה, האם חייב הוא להחזיר האבידה לבעלים כשאינם חסרים באבדן האבידה, ומעדיפים תמורתה. אמרתי למוצא שחייב הוא להודיע לחברת הביטוח על המציאה כדי שלא ישלמו את תמורתה כאבידה, לפי שכל מניעת נזק בכלל אבידה היא, כדברי הגמ' במי שראה ששטף נהר שדה חבריו שחייב להציל או להודיעו שנאמר "וכן תעשה לכל אבידת אחיך", והאבידה בנידון זה היא אבידה לחברת הביטוח שהתחייבה לשלם את תמורת האבידה. והוסיף לשאול, אמנם חברת הביטוח ישראלית היא ותשלם תמורת האבידה, אולם בדרך כלל חברות הביטוח עצמן מבטחות את עסקיהן בחברות ביטוח גדולות המשלמות להן את נזיקה, כך שההפסד הוא של

אחת מעסקות הביטוח היא ביטוח נכסים, בעלים המודאגים מאובדן נכס משלמים דמי ביטוח, ואם נאבד הנכס מקבלים תמורתו. לביטוחים אלו השלכה למצות השבת אבידה. מצות התורה לשמור אבידה ולהחזירה לבעלים, השאלה היא האם גם נכס מבוטח הוא אבידה ונאמר עליו "השב תשיבם לאחיך לא תוכל להתעלם", האם המוצא חייב לטרוח להשיבו לבעליו כשהם אינם מודאגים ויקבלו תמורתו, ומה דין אבידה מבוטחת שנמצאה לאחר שחברת הביטוח שילמה תמורתה לבעלים, האם עדיין אבידה היא לבעלים, או שחברת הביטוח ששלמה תמורת האבידה נחשבת כבעלי האבידה, וצריך להחזיר לחברת הביטוח את האבידה, או את תמורתה.

א. שאלה מעשית בנידון

כדי להמחיש את השאלה, אציין שאלה שנשאלתי הלכה למעשה, יהודי מצא ארנק ובו מסמכים וסכום כסף קטן, כשפשפש בארנק גילה שם תכשיט יקר ערך, כשומר מצוה לא התעלם

הכתוב "וכן תעשה לכל אבידת אחיך" למדים שהצווי לא רק להחזיר רכוש שנאבד מהבעלים, אלא גם רכוש שברשות הבעלים וכדיעתם, אם ניזוק או נפגע יש למנוע אבידתו על ידי הצלתו, כדברי חז"ל במי שראה שדה חבירו ששטפה נהר, שעליו להציל והוא בכלל "וכן תעשה לכל אבידת אחיך". השאלה היא מה צווי התורה, האם מצווה אדם לדאוג שאחיו לא ייזוק על ידי אבדן רכושו והחיוב הוא למנוע הנזק, או שצוותה התורה לשמור על רכושו של אדם כדי להשיבו לבעליו שלא יאבד את בעלותו ממנו, ונפקא מינא בנידון דידן, כשהרכוש נאבד ואין נזק לבעלים, אם יש בו מצות השבת אבידה.

ג. מצות השבת אבידה גם כשאין הפסד לבעלים

בעל החלקת יעקב (ח"ב) דן בשאלה זו, כאבידה מבוטחת שישראל קיבל תמורתה מחברת ביטוח נכרית, אם אבידה היא וחייב המוצא בהשב תשיבם לאחריך, או שמכיון שאינו ניזוק פטור. והוכיח שחיוב השבת אבידה חל על חפץ אבוד מבעליו שצריך להשיבו לבעליו גם אם אין הפסד לבעלים. וראיתו מהלכה בהלכות אבידה, שחיוב השבת אבידה חל על כל שווה פרוטה, ואם בשעת המציאה היה שווי האבידה פרוטה, גם אם אחר כך הוזלה ואינה שווה פרוטה חייב כמצות השבת אבידה, שכיוון שבשעת המציאה היתה האבידה ממון נתחייב המוצא בהשבת הממון לבעליו, ואף שאין בהשבה שווה פרוטה ואין נזק בשעת ההשבה. ואינה נוספת הביאו האחרונים שיש להחזיר אבידה לבעליה גם אם אינו ניזוק וקיבל תמורתה, מהלכה בהלכות הלוואה בשו"ע חו"מ סי' עב סעיף לח, במי שמצא משכון שמסר ישראל לנכרי תמורת הלוואה, למי להחזיר המשכון, המשכון נאבד מהנכרי המלווה שמחזיק בו תמורת החיוב של ישראל, המפסיד מהאבידה הוא הנכרי שמאבד את האפשרות לגבות חובו תמורת הלוואה לפי שצריך להחזיר המשכון, בעל המשכון הוא הלווה הישראלי ששעבד את המשכון להלוואה, ואינו מפסיד כלל מהאבידה כיוון שיקבל את תמורת המשכון בכך שלא יוצרך לפרוע את הלוואה,

החברה המבטחת, והחברה הגדולה הנושאת בהפסד היא חברה בין לאומית של אינם בני ברית, ואם כן אבידת זו היא אבידת עכו"ם שאינו יודע בקיומה, ואין בה מצות השב תשיבם לאחריך, והמוצא יכול לזכות בתכשיט.

ב. כשההפסד הוא של חברת ביטוח נכרית אם צריך להחזיר

מאידך, נשאלתי מאדם שמצא אבידה יקרת ערך, וכשבידר מי הבעלים כדי להשיבה, התברר שבעל האבידה אינו בן ברית שלא חייבים להחזיר אבידתו, גם הוא לא היה מודאג במיוחד מהאבידה, לפי שהאבידה מבוטחת בחברת ביטוח, אולם החברה המבטחת ישראלית, ושאלתו האם צריך להחזיר האבידה לבעליה בכדי שחברת הביטוח לא תפסיד, שהיא המאבדת את הנכס, או שבעלמא יש להחזירה למאבד ולפיכך דין אבידה זו כאבידת עכו"ם.

בדרך כלל חברות הביטוח אינן משלמות את מלוא תמורת הנכס והבעלים סופגים חלק מהנזק, ועל כן יש להשיב לבעלים את האבידה, לפי שהוא מאבד את חלקו, וגם אם יקבל את כל התמורה, כשהאבידה היא חפץ מסויים הכלל הוא "רוצה אדם בקב שלו", וחפציו יקרים לו אישית יותר מתמורתם, ויש להחזיר לו האבידה שלא יאבד את חשיבותה. גם אם אין לאבידה ערך אישי פרטי, כל עוד לא קיבל את התמורה צריך המבטח לטרוח בקבלת דמי הביטוח, וטרחו זה אבידה היא לו ויש למנוע ממנו הטרחה ע"י השבת האבידה. השאלה נשאלת במצב שהמאבד כבר קיבל את תמורת האבידה ואין לו כל הפסד באבידתו, האם אבידה היא שיש להשיבה לבעלים, ואם אינה אבידתו כיוון שקיבל תמורתה, האם יש חיוב השבת אבידה לחברת הביטוח ששילמה על האבידה. כדי לברר השאלות יש להתבונן במהות מצות השבת אבידה, ומה גדר עסקות הביטוח בהלכה.

במצות השבת אבידה נאמר "כי תראה שור אחיך או שיו נדחים והתעלמת מהם, לא תוכל להתעלם, השב תשיבם לאחריך, וכן תעשה לשורו וכו'", התורה מצווה לא להתעלם מרכוש אחיך שנאבד לשמור אותו ולהחזירו לבעליו. מהמשך

הביטוח לנכסים, האם דינה של חברת הביטוח המקבלת אחריות על הנכסים כדיני השומרים המקבלים אחריות על הנכסים, ויש לה את זכויות השומרים עם קבלת חובותיה, או שקבלת האחריות היא לתשלום בלבד מבלי החזקת הנכס ומבלי כל חיוב שמירה, ואין לה כל זיקה לנכסים עצמם, ותשלומיה אינם כתשלומי נזק, אלא עסקה שבין המבטח לחברת הביטוח המבטיחה תשלום תמורת דמי הביטוח ולא תשלום נזיקין. הבאנו את שאלת האחרונים בדין שוכר שביטח דירה ששכר, הדירה נשרפה וקיבל תמורתה מחברת הביטוח, אם צריך לשלם את דמי הדירה שקיבל לבעליה, או שיכול לטעון שכשוכר אינו חייב בנזקי השריפה. ודנו שם אם יכול לעשות סחורה בדירתו של חברו, או שיחזיר לבעלים. האור שמח ועוד אחרונים פסקו שגם אם שוכר פרה והשאילה לאחר ונאנסה ביד השואל צריך לשלם לבעלים, כדברי המשנה בב"מ שאינו יכול לעשות סחורה בפרת חברו, השוכר המבטח את הדירה אינו חייב לשלם דמי הנזק שקיבל, לפי שאינו עושה סחורה בדירתו של חברו, שהתמורה שקיבל איננה תשלום על נזקי הדירה אלא תשלום כנגד דמי הביטוח, ובמעותיו רשאי הוא לעשות סחורה, גם אם העילה לתשלומים היא דירת המשכיר. האור שמח דן בשאלה דומה שמשכיר השאל בית, שהשואל חייב באונסין, ולא הסתפק בחיוב השמירה של השואל וביטח את הבית בחברת ביטוח, הבית נשרף, המבטח קיבל את תמורתו מחברת הביטוח, ואעפ"כ תבע את השואל בנזקי הבית, השואל טען שהמבטח קיבל את דמי הנזק והוא, המשאל, איננו חייב בתשלומים, ופסק האור שמח שהשואל חייב בתשלומים, לפי שתשלומי הביטוח שקיבל המבטח אינם תשלומי נזק, אלא תשלומים עבור דמי הביטוח ששילם וזכותו לעשות עיסקא ברכושו, ואין לזה כל שייכות לתשלומי נזק, לפי שחברת הביטוח אינה מחזיקה בנכס ולא התחייבה בשמירתו, וכל חיובה הוא תמורת דמי הביטוח. ועיין שם שכן כתבו האחרונים בדין דמי ביטוח בירושת בכור, אם נחשב כראוי או כמוחזק, ובדין רכוש שהוקדש לבית הכנסת, והגבאים ביטחו הרכוש ונגנב וקבלו תמורת חפצי ההקדש, אם צריכים לקנות את אותו ההקדש ולהנציח את המקדיש לפי שהתשלום תמורת

ונפסקה ההלכה שצריך להחזיר ההלוואה לישראל שהמשכון רכושו, הגם שמוחזק הוא כבר בתמורתה, שנפקע שיעבודו ואינו חייב לשלם את חובו. והוסיף שם בט"ז שגם אם ירצה להחזיר האבידה לעכו"ם המאבד בכדי לקדש שם שמים, לא יעשה זאת בממון של אחרים, והאבידה ממון המאבד היא. והוסיף שם בש"ך שאם יחזיר לעכו"ם האבידה יצטרך לשלם לישראל, שגרם לו שיגבו את חובו.

אולם אין זו ראייה מוכחת, משום שיתכן שחיוב השבה נאמר רק במקום שאין כל נזק למאבד, ובמשכון מסתבר שרוצה אדם בקב שלו ואבידתו היא גם אם קיבל תמורתה, שרוצה בקב שלו.

באשר לחברה המבטחת המשלמת את האבידה, כיון שאינם בעלים על האבידה אין חיוב של השב תשיבם, השאלה היא אם צריכים להודיע לחברה בכדי למנוע מהם הנזק, שאף הוא בכלל השבת אבידה מדין וכן תעשה לכל אבידת אחיך. לכאורה יש חיוב להודיע לחברה הנושאת בהפסד, על פי פסק החכמת שלמה שמשכון של נכרי ביד ישראל צריך להחזירו לישראל, משום שהמאבד הוא ישראל וצריך להצילו מהפסד כדי שיוכל לגבות חובו במשכון. אולם בחידושי רע"א מסתפק בזה והביא (בהשמטות לב"מ) שחברו הסתפק בזה ותלה הדבר בשאלה אם דבר הגורם לממון כממון דמי, שהמשכון שביד ישראל אינו ממון אולם מאפשר לגבות את ממון - חובו, למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי, רכוש הישראל הוא ויש לקיים בו מצות השבת אבידה, ולמ"ד לאו כממון דמי אינו חייב בהשבת אבידה אף שיכול להציל ישראל מהפסד, שאין זה בכלל השבת אבידה, שאינו ממון. והשאר זאת רע"א בצ"ע. אולם נראה שאין לדמות משכון שביד ישראל הגורם לממון לחברת הביטוח המבטחת נכס, שאף שמתחייבת בתשלום אין לה כל זיקה לנכס עצמו כפי שנבאר.

ד. אם דין חברת הביטוח בקבלת האחריות כשומר

בחיבורי "בנין אב" ח"א סי' ע דנתי בהרחבה בעסקות ביטוח בהלכה, ומה זיקתה של חברת

זיקה לנכסים, שאינה מחזיקה בהם ואינה אחראית לשמירתם, וכל חיובה הוא תמורת דמי הביטוח בהסכמת המבטח, ואין זה דבר הגורם לממון ולא אבידת חברת הביטוח. ומה שהחברה מפסידה אין זה אבידת נכס או רכוש, אלא הפסד בעסקה, שאין בה דין השבת אבידה. וגם דין מניעת הפסד רכוש מדין וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו אין כאן, לפי שדין זה נאמר בדין השבת אבידה שצריך להשיב רכושו של אדם ולשמרו מנזק, ועסקה אינה בכלל הפסד רכוש ואין בה מצוות השבת אבידה, וצ"ע כפי שכתב הרע"א שאף על פי כן יש דין של מניעת הפסד מחבירו.

ההקדש, או שיכולים להשתמש בתשלום הביטוח כרכוש בית הכנסת, לפי שהתשלום הוא תמורת דמי הביטוח ששילמו הגבאים ולא תשלומי נזק על גניבת ההקדש.

לאור הדברים, אין לדמות משכון ביד נכרי שצריך להחזירו לישראל או משכון של נכרי ביד ישראל שצריך להחזירו כגורם לממון, לפי שמשכון גם אם ממנו של נכרי הוא, כשהוא מוחזק ביד ישראל גורם הוא לממון, ויש לישראל המחזיק בו זיקה אליו כבעלים לדין השעבוד, ויש להחשיבו כבעלים להשבת אבידה, אולם חברת הביטוח גם אם התחייבה לשלם על חפצי המבטח אין לה כל

סימן פז

חוקרים פרטיים

ברור ש'האזנת סתר' אין לה גדר של עדות גמורה, ובדיני נפשות ודאי שלא תוכל להועיל, השאלה האם יכולה היא לשמש כראיה, כהוכחה, ולכל הפחות כסימנים באבידה. כמו שלכאורה מצאנו שניתן לזהות דבר בסימניו, ואפשר להתיר על ידו אשה מעגינותה. ואכן הלכה למעשה אנו סומכים על זיהוי התמונות כהוכחה, והראיה לכך מאימות חתימות העדים, שע"י זיהוי כת"י מקיימים את השטר ומוציאים ממון. אמנם בעגונה אלו רק סימנים בינוניים שלא תמיד מוכיחים, אבל וודאי הדבר נחשב כהוכחה.

בעקבות ההתפתחות הטכנולוגית החדשה, נוספו הוכחות וראיות בבתי הדין אשר לא שערם אבותינו, אם בשנים קדמוניות הראיות והוכחות היו בעדות ישירה של עד שראה או ידע, כיום אפשר להקליט את הנשמע ולצלם או להסריט את הנראה ולהביא את ההוכחות לבית הדין כראיה. חוקרים שמקצועם לחפש ולברר את האמת נעזרים רבות בהאזנות סתר או במצלמה נסתרת שמגלים בה את הנסתרות, ומביאים את הקלטות כראיה לבית הדין.

שאלות רבות מתעוררות בעדותם וראיותיהם של החוקרים הפרטיים:

האם יש בהקלטה או צילום הוכחה לאמת, או שיש לחשוש לזיופים וטעויות.

האם החוקר המשתכר מהבאת עדותו לבית הדין יכול לשמש כעד, או שהוא נוגע בדבר ואינו יכול להעיד כשמשכר בעדותו.

האם מותר על פי ההלכה ועל פי החוק לבצע האזנות סתר, או לצלם אדם כנגד רצונו, ואם אסור הדבר, האם עד שעבר על החוק או ההלכה יכול להביא את ממצאיו אלו לבית הדין כראיה.

א. אם הקלטת קול יכולה לשמש כעדות

השאלה אם גם שמיעת קול כמוה כתמונה וכמוה כזיהוי, בקצות החושן (סי' פא, יג) ובנתיבות (שם סק"ז), נחלקו בדבר. החתם סופר חו"מ סי' ב מביא שהרמב"ן סובר שאינו דומה, והראיה מעשיו ויעקב, שיעקב חשש "אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע" (בראשית כז, יב), ושאל הרמב"ן למה יעקב רק דאג מזה שאולי ימשש אותו אביו, ומדוע לא דאג מכך שאולי אביו יזהה את קולו, ובפרט ש'הקול קול יעקב'. אלא מסביר הרמב"ן